

Andrzej Legendziewicz*

orcid.org/0000-0002-9228-296X

Gotycka architektura kościoła kolegiackiego w Głogówku i jej przekształcenia do schyłku XVIII wieku

Gothic Architecture of the Collegiate Church in Głogówek and Its Transformations Up to the End of the Eighteenth Century

Słowa kluczowe: Śląsk, architektura, Głogówek, kościół, gotyk, renesans, barok

Keywords: Silesia, architecture, Głogówek, church, Gothic, the Renaissance, Baroque

Wstęp

Głogówek leży w południowo-wschodniej części Śląska. Założono go na rozwidleniu szlaków prowadzących z Nysy na wschód do Koźła i Krakowa i na północ – do Opola. Nieznana pozostaje data lokacji, zapewne nastąpiła na początku drugiej połowy XIII wieku, przed rokiem 1264, kiedy sprowadzono konwent franciszkanów¹.

Dawny kościół kolegiacki św. Bartłomieja znajduje się w południowo-zachodnim narożniku ośrodka objętego lokacją, przy krawędzi skarpy, u podnóża której płynie rzeka Osobłoga. Bryła masywu zachodniego świątyni góruje nad doliną, tworząc zamknięcie osi widokowej drogi prowadzącej z Nysy. Kościół składa się z trójprzęsłowego zamkniętego wielobocznego prezbiterium i trójprzęsłowego trójnawowego, bazylikowego korpusu. Zachodnią partię tworzy westwerk z dwiema wieżami – dołem o planie kwadratu, a na dwóch górnych kondygnacjach – ośmioboku. Do chóru od południa przylega dwunawowa, trójprzęsłowa zakrystia, a od północy – trójprzęsłowa, zamknięta wieloboczną kaplicą Oppersdorffów (dawna Najświętszej Maryi Panny). Wzdłuż elewacji korpusu założono od południa kruchtę i kaplicę św. Józefa, a od północy przedsionek i kaplicę św. Kandydy (ryc. 1).

Introduction

The town of Głogówek is situated in the south-eastern part of Silesia. It was founded at a fork in the trail leading from Nysa eastwards to Koźle and Cracow and northwards to Opole. The exact date of the location charter remains unknown but it must have been at the beginning of the second half of the thirteenth century, before 1264, in which year the Franciscan order was brought to the place.¹

This former Collegiate Church of St. Bartholomew is situated in the south-western corner of the town center, at the edge of a bank, at the foot of which there is the Osobłoga River. The western part of the church overlooks the valley, creating a visual landscape termination of the road from Nysa. The church consists of a three-span polygonal chancel and a three-span, one-nave and two-aisle basilica. Its western part comprises a westwork and two towers. Either of the towers was built on a square plan and their uppermost two stories were built on an octagonal plan. To the choir adhere a three-span two-aisle sacristy from the south and Oppersdorff's Chapel (a three-span polygonal structure, formerly the Chapel of St. Mary the Virgin) from the north. Along the church elevation, there are a church porch and St. Joseph's Chapel from the south and a vestibule and St. Candida's Chapel from the north (Fig. 1).

* dr hab. inż. arch., prof. Politechniki Wrocławskiej, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej

* Ph.D. D.Sc. Eng. Arch., Associate Professor, Faculty of Architecture, Wrocław University of Science and Technology

Cytowanie / Citation: Legendziewicz A. Gothic Architecture of the Collegiate Church in Głogówek and Its Transformations Up to the End of the Eighteenth Century. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2021, 66:47–64

Otrzymano / Received: 17.02.2021 • Zaakceptowano / Accepted: 10.03.2021

doi: 10.48234/WK66COLLEGIATE

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Głogówek, kościół św. Bartłomieja, widok od południowego wschodu; fot. autor.

Fig. 1. Głogówek, St. Bartholomew's Church, a view from the south-east; photo by the author.

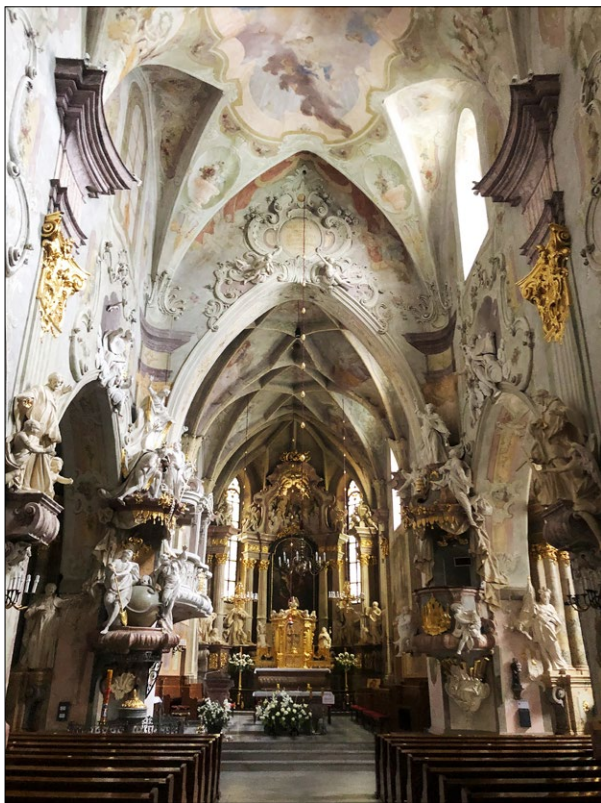
Częściowo ceglane elewacje chóru zakomponowano z ostrołuczными oknami (dwoma od południa, trzema w partii wielobocznej) i zwieńczono klasycznym gzymsem. Ściany opięto skarpami z trzema uskokami. Najniższy stanowi jednocześnie parapet otworów w zamknięciu wschodnim. Rytm południowej elewacji dwunawowej zakrystii wyznaczają cztery przypory: dwie prostopadłe i dwie przekątne. Między nimi umieszczono trzy okna, a kolejne dwa – od wschodu. Ceglane elewacje kaplicy Oppersdorffów opięto przyporami, umieszczając w wielobocznym zamknięciu wschodnim dwoje ostrołucznych okien z wnęką między nimi. W przeszle zachodnim pod ostrołuczным oknem zlokalizowano przedsionek.

Elewacja południowa, o dwóch ostrołucznych oknach rozdzielonych przyporą, zwieńczona jest profilowanym klasycznym gzymsem. Poniżej w przyziemiu umieszczono prostokątne wejście oraz kaplicę św. Józefa z dwoma oknami. Kompozycja elewacji północnej obejmuje prostokątny otwór drzwiowy prowadzący do kruchty, nad nim znajduje się okno biblioteki oraz półkolistе okno doświetlające kaplicę św. Kandydy. Na osi elewacji zachodniej umieszczono wejście o wykroju odcinkowym, z oknem nad nim, oraz dwa flankujące go ostrołuczne prześwity. Powyżej ukształtowano wysokie ostrołuczne okno doświetlające chór organowy.

The partly brick elevations of the choir have lancet windows, of which two face south and three are in the polygonal part, and are finished with a classic cornice. The walls are supported by three-stepped buttresses. The lowest step in the east wall forms the window parapet. The rhythm of the south elevation of the two-aisle sacristy is kept by two perpendicular flying buttresses and two diagonal ones. They are separated from each other by three windows. The other two windows are in the east wall. The brick elevations of Oppersdorff's Chapel are supported by buttresses. The east polygonal structure contains two lancet windows and a recess between them. There is a vestibule in the west bay under a lancet window.

The south elevation, where there are two lancet windows separated from one another with a buttress, is crowned with a molded classic cornice. Below, in the basement, there is a rectangular entrance to St. Joseph's Chapel where there are two windows. The north elevation includes a rectangular door opening leading to the church porch, a window of the library built above the opening, and a semi-circular window that provides light to St. Candida's Chapel.

An entrance covered with a segmental arch, a window above the entrance, and two lancet flanking slits

Ryc. 2. Kościół św. Bartłomieja, wnętrze ku wschodowi; fot. autor.

Fig. 2. St. Bartholomew's Church, the interior in an easterly direction; photo by the author.

Szczyt z okonturowaniem wolutowym i parą wazonów ustawiono na gzymsie o płynnej linii. Niewielkie okna szczelinowe wyznaczają poziomy w wieżach. Ich dwukondygnacyjne partie ośmioboczne w ścianach pełnych stron świata mają po trzy okna: półkoliste w dolnej i dwa prostokątne w górnej. Do elewacji bocznych westwerku przylegają klatki schodowe z pasami fakturowanego tynku i prostokątnymi wejściami w przyziemiu. Między nim a kaplicami umieszczono parterowe aneksy.

Wnętrze prezbiterium nakrywa sklepienie sieciowe, tzw. katedralne, z podwójnym duktem żeber. Dwunawowa zakrystia otrzymała sklepienia krzyżowe, z zachowanymi w nawie południowej żebrami o profilu dwuwklęsłowym. Kaplicę Oppersdorffów zdobią czasze z gwiaździstym, „zwichrowanym” rysunkiem żeber, spływającym po stronie północnej na wsporniki z przedstawieniami lwa i niedźwiedzia, a po południowej na szerokie konsole osadzone w skarpach chóru z wyobrażeniami aniołów, popiersia kobiety i zimorodka w wieńcu. Przedśionek przed wejściem do kaplicy nakrywa koleba z lunetami.

Nawę główną dekoruje ostrołuczna koleba z trzema lunetami. Nawy boczne otrzymały sklepienia krzyżowe, bezżebrowe, rozdzielone w osiach filarów łękami, przedśionek północny – kolebę z dwiema lunetami z półkolistymi szwami, a południowy – sklepienie żagłaste rozdzielone łękiem jarzmowym. Wnętrze kaplicy św. Józefa ozdobił półkolista kopuła z latarnią, a św. Kandydy – eliptycznym sklepieniem zwierciadlanym (ryc. 2).

are built along the west wall axis. Above, there is a high lancet window that lights the organ gallery. A volute gable and a pair of vases are set on a streamlined cornice. Small slot windows determine story levels in the towers. In either of the two-story octagonal towers, there are three windows: a semicircular one on the lower story and two rectangular ones on the upper story, in each of the four cardinal directions. Staircases adhere to the side walls of the westwork; they are characterized with strips of textured rendering and rectangular entrances in the basement. One-story annexes were built between the entrances and the chapels.

The chancel is covered with a net (so called cathedral) vault with a double rib line. The two-aisle sacristy is covered with a cross vault; double-cavetto moldings in the south aisle have survived. Oppersdorff's Chapel is decorated with barrels of stellar, "warped" ribs that fall down onto lion and bear-like brackets in the north and onto wide consoles set on the choir buttresses that represent angels, a woman's bust and a wreathed kingfisher in the south. The vestibule of the chapel is covered with a barrel vault with lunettes.

The nave is decorated with a high barrel vault with three lunettes. The aisles are covered with ribless cross vaults which are separated with arches along the pillar axes. The northern vestibule is covered with a barrel vault where there are two lunettes with semi-circular groins; the southern vestibule is covered with a pendentive with a transverse separation arch. The interior of St. Joseph's Chapel is decorated with a hemispherical dome and a lantern, and that of St. Candida's Chapel is decorated with an elliptical mirror vault (Fig. 2).

Sources and the State of Research

The first reference to the parish church is contained in a document dated June 10, 1284, where Tilo, a parish priest of Głogówek² is mentioned. A deed dated February 24, 1379, certifies that the church was endowed a chapter of canons and became a collegiate.³ The church was robbed and demolished by Duke Bolko V during Hussite wars and under a document dated May 30, 1461, Bolko's brother Nicholas I obliged himself to return collegiate properties.⁴ On June 6, 1463, archbishop Hieronymus of Crete, a nuncio in Poland, Silesia and Prussia, gave his consent to the saying of Mass.⁵ The town and the church were destroyed by a fire at Easter in 1582.⁶ On June 10, 1601, Bishop Johann VI von Sitsch gave his consent to the conversion of the Chapel of St. Mary the Virgin into Oppersdorff's Chapel,⁷ owing to the efforts of Count George II.

Church history was first discussed by Heinrich Schnurpfeil, according to whom the church was built in 1379 and it received its baroque interior décor in the years 1776–1781 owing to Prelate Anton Borek's⁸ effort. The findings were confirmed by Hans Lutsch.⁹ The history of the collegiate was published by Augustin Weltzel,¹⁰ and its décor was described by Ludwig Hoffrichter.¹¹ Alfred Kosian stated that the church had been built in 1379,

Źródła i stan badań

Pierwszą wzmiankę o kościele parafialnym zawarto w dokumencie z 10 czerwca 1284, gdzie występuje Tilo, proboszcz Głogówka². Akt, zredagowany 24 lutego 1379, poświadcza nadanie świątyni rangi kolegiaty i powołanie kapituły³. Podczas wojen husyckich kościół został zniszczony i ograbiony przez księcia Bolka V, a na mocy dokumentu z 30 maja 1461 jego brat Mikołaj I zobowiązał się do zwrotu dóbr kolegiackich⁴. 6 czerwca 1463 arcybiskup Hieronim z Krety, nuncjusz Polski, Śląska i Prus, wyraził zgodę na odprawianie mszy⁵. Miasto i kościół zostały zniszczone przez pożar w Wielkanoc 1582⁶. Dzięki staraniom grafa Jerzego II, 10 czerwca 1601 biskup Jan VI von Sitsch wydał zgodę na przekształcenie kaplicy NMP w kaplicę rodu Oppersdorffów⁷.

Pierwszą historię kościoła omówił Heinrich Schnurpfeil, uznając, że powstał on w roku 1379, a barokowy wystrój wewnątrz w latach 1776–1781, dzięki staraniom ks. prałata Antona Borka⁸. Ustalenia te powielił Hans Lutsch⁹. Dzieje kolegiaty opisał Augustin Weltzel¹⁰, a jej wystrój Ludwig Hoffrichter¹¹. Alfred Kosian stwierdził, że kościół powstał w 1379, kaplica NMP po 1380, a jej adaptację na miejsce pochówku rodu Oppersdorffów grafi Jerzy II przeprowadził ok. 1598¹². Historię świątyni na podstawie wcześniejszych badań opracował Ernst Königer, datując kaplicę NMP na koniec XIV wieku¹³.

Tadeusz Chrzanowski i Marian Kornecki powołanie kolegiaty osadzili w roku 1377¹⁴. Budowę kościoła około 1380 przypisali księciu Henrykowi, kaplicę Oppersdorffów datowali na drugą połowę XIV wieku, a sklepienia w prezbiterium na przełom XV i XVI wieku. Ich zdaniem dekoracja kruchty północnej pochodzi z XVI stulecia, kaplica św. Józefa z 1688, dekoracje wnętrza korpusu i prezbiterium z lat 1776–1781, a kaplica św. Kandydy z XVIII wieku. Ustalenia powtórzyli w monografii poświęconej sztuce Śląska Opolskiego¹⁵, wskazując na podobieństwo rozwiązań kaplic Oppersdorffów i Maltitzów w kościele w Paczkowie.

Sklepienia prezbiterium i kaplicy omówiła Danuta Hanulanka¹⁶. Za przykład wpływów czeskich uznała czasie chóru założone po roku 1475. Powstanie sklepienia kaplicy wiązała z osobą księcia Bolka V i realizacjami w kościołach Mariackim i Dominikanów w Krakowie. Odwołując się do znaku króla Wacława IV – zimorodka w chuście, datowała je na początek XV wieku. Janusz Kęłbowski stwierdził, że wystrój kaplicy powstał w kręgu Piotra Parlera, a jego fundatorem ok. 1420 był książę Bolko V¹⁷. Marian Kutzner w bryle świątyni dostrzegł wpływ architektury morawskiej¹⁸.

W monografii Głogówka T. Chrzanowski, przesuwając czas budowy kościoła na rok 1379¹⁹, podjął polemikę z D. Hanulanką w kwestii sklepień kaplicy, widząc w nich dzieło z kręgu warsztatu Parlera z ok. 1400, sfinansowane przez księcia Władysława II. Mieczysław Zlat zaliczył kolegiatę do świątyń nawiązujących w planie do kościoła w Paczkowie²⁰. Ustalenia T. Chrzanowski i M. Konecki powtórzył Jerzy Pilch²¹. Dato-

the Chapel of St. Mary the Virgin had been founded in the 1380s and converted into Oppersdorff's tomb by Count George II in about 1598.¹² The history of the church was published by Ernst Königer based on his early research work, and the Chapel of St. Mary the Virgin was dated at the end of the fourteenth century.¹³

Tadeusz Chrzanowski and Marian Kornecki dated the establishing of the collegiate at 1377.¹⁴ The church could have been built in about 1380 by Duke Henry I. Oppersdorff's Chapel was dated at the second half of the fourteenth century, and the vaults in the chancel were dated at the turn of the fifteenth and sixteenth centuries. The authors were of the opinion that the northern church porch was decorated in the sixteenth century, St. Joseph's Chapel—in 1688, the interiors of the church and of the chancel—in the years 1776–81, and St. Candida's Chapel—in the eighteenth century. The findings were confirmed in their monograph on art of Opole Silesia,¹⁵ where the similarities between Oppersdorff's Chapel and Maltitz's Chapel in the church in Paczków were indicated.

The vaults of the chancel and chapel were discussed by Danuta Hanulanka.¹⁶ The choir vaults constructed after 1475 were considered by the author as an example of Czech influences. The vault of the chapel might have been linked with Duke Bolko V and the work that had been carried out in St. Mary's Basilica and St. Giles' Church in Cracow. King Wenceslaus IV of Bohemia's emblem featuring a kingfisher within a headscarf wreath was dated at the beginning of the fifteenth century. Janusz Kęłbowski stated that the décor of the chapel had been created by Peter Parler and funded in about 1420 by Duke Bolko V.¹⁷ Marian Kutzner discerned influences of Bohemian architecture¹⁸ in the church body.

In his monograph on Głogówek, T. Chrzanowski dated the construction of the church to 1379.¹⁹ Thereby he disagreed with D. Hanulanka about the vaults of the chapel, considering them as works created by Peter Parler in about 1400 and funded by Duke Vladislaus II. Mieczysław Zlat counted the collegiate among the churches whose plan resembled the church of Paczków.²⁰ T. Chrzanowski and M. Konecki's findings were confirmed by Jerzy Pilch.²¹ The date of founding of the church was questioned by Bogusław Czechowicz; having focused on Oppersdorff's Chapel, he was of the opinion that Bolko V had founded the church in 1417–18.²² Jakub Adamski discussed the church and suggested that the date of construction was similar to that²³ indicted by the previous researchers.

Research Methodology

The authors of previously published papers did not attempt to identify the form of the original church, and the concepts they formulated were based on source references and on the examination of the building with erased forms. The identification of the original archi-

Ryc. 3. Głogówek, panorama miasta od zachodu w połowie XVIII wieku; według: F.B. Werner, BUWr, sygn. 595029, tabl. IX (kościół pod nr. 6).
 Fig. 3. Głogówek, a panorama of the town from the west in the middle of the eighteenth cent., by F.B. Werner, BUWr, File Ref. 595029, tabl. IX (the church at No. 6).

wanie kościoła zakwestionował Bogusław Czechowicz: skupiając się na kaplicy Oppersdorffów, za fundatora budowli z lat 1417–1418 uznał Bolka V²². Jakub Adamski omówił kościół i wysunął zbieżne z wcześniejszymi badaczami jego datowanie²³.

Metodologia prac badawczych

Autorzy dotychczasowych publikacji nie podjęli próby określenia pierwotnej formy świątyni, a ich koncepcje opierały się na wzmiankach źródłowych i oglądzie budowli o zatartych formach. Rozpoznanie pierwotnej architektury kościoła i wydzielenie faz jego rozwoju oparto na analizie: technologii budowy, materiału ceramicznego i form detalu, w powiązaniu z zapisami źródłowymi²⁴ oraz ikonografią archiwalną: według miasta z roku 1536²⁵, dwiema panoramami z połowy XVIII wieku²⁶, widokiem wież z XIX wieku²⁷ i fotografiami z 1974²⁸ (ryc. 3).

Wyniki badań architektonicznych

Stwierdzone reliktory lica ceglanego, wykonanego w wątku dwuwozówkowym, wskazują, że pierwotne prezbiterium powstało prawdopodobnie w drugiej połowie XIII wieku. Taką datację zdaje się potwierdzać dokument z 10 czerwca 1284, w którym świadkuje proboszcz Głogówka, Tilo²⁹. Zasięg zarejestrowanego lica nasuwa przypuszczenia, że chór wzniesiono jako dwuprzęsłowy, na planie zbliżonym do prostokąta o wymiarach 10,6/13,7 m. Mury obwodowe opięto prostopadłymi przyporami: trzema wzdłuż dłuższych ścian i zapewne dwiema w narożach ściany wschodniej, szczytowej. Od strony południowej, w osiach pomiędzy skarpami, ukształtowano dwoje okien o rozglifionych

ture of the church and the identification of development phases were based on an analysis of construction technology, ceramic material and forms of detail, in combination with source records²⁴ and archival iconography: a cityscape of 1536,²⁵ two panoramas dating from the middle of the eighteenth century,²⁶ a tower view dating from the nineteenth century²⁷ and photographs dating from 1974 (Fig. 3).²⁸

Results of Architectural Research

The identified relics of the brick wall face in Wendish bond indicate that the original chancel was probably built in the second half of the thirteenth century. This dating seems confirmed by a document dated June 10, 1284 and witnessed by Tilo, a parish priest of Głogówek.²⁹ The extent of the identified wall face suggests that the choir was built as a two-span structure on a 10.6/13.7 m rectangle-like plan. The enclosure walls are supported by rectangular buttresses, of which three are built along the longer walls and probably two more were built in the corners of the east (gable) wall. Two splayed windows, 1.6 m in width (measured between the external edges of the embrasure) are built in the south wall, along the axes between the buttresses. Lower parts of the openings have survived in the attic above the sacristy. The north wall must have been built like the south one. The location and overall dimensions of the window in the gable remains unknown—the window was removed in the second half of the fourteenth century while the chancel was being altered (Fig. 4, 5).

At a height of about 5.5 m above present ground level, the elevations and buttresses were embraced by a

ościeżach i szerokości 1,6 m, mierzonej w zewnętrznych krawędziach gładów. Dolne partie otworów zachowane są na strychu nad zakrystią. Prawdopodobnie kompozycja ściany północnej była analogiczna. Nieznana pozostaje lokalizacja i gabaryt okna w ścianie szczytowej – rozebrano je w drugiej połowie XIV wieku podczas przebudowy prezbiterium (ryc. 4, 5). Elewacje i skarpy na wysokości ok. 5,5 m nad obecnym terenem obiegał kamienny, profilowany gzyms okapnikowy wysokości 27 cm, będący jednocześnie krawędzią parapetu pod oknami. Jego poszur wykonano ze starannie spasowanych ciosów kamiennych. Fakturę lica wymurowano w regularnym wątku wendyjskim z pieczołowicie uformowaną trójkątną spoiną (ryc. 6A).

Pierwszym etapem realizacji kolegiaty była przebudowa prezbiterium, przeprowadzona zapewne w drugiej połowie XIV wieku, jeszcze przed rokiem 1379. Zachowana górna część ściany północnej, widoczna na strychu nad dawną kaplicą NMP, i powiązane z nią wieloboczne przeszło stanowiące zamknięcie wschodnie chóru dowodzą znacznego zakresu przekształceń. Kolegiatę ufundował książę niemodliński Henryk I, co znajduje potwierdzenie w dokumencie z 24 lutego 1379³⁰. Istniejące prezbiterium przedłużono w kierunku wschodnim o przeszło wieloboczne, rozbiegające ścianę szczytową wraz z dwiema skarpami oraz skuwając gzyms pod oknami od strony południowej. Nowe zamknięcie, długości prawie 7 m, opięto czterema dwuuskokowymi przyporami. Pomiędzy nimi wprowadzono pięć wysokich ostrołucznych okien o szerokości 2 m, mierzonych w zewnętrznych krawędziach ościeży. Ich prześwity ozdobiły kamienne maswerki, o nieznanym obecnie rysunku, z których zachowane są służki o profilu półwałka uchwycone wzdłuż krawędzi węgarów. W związku z nadbudową murów obwodowych podwyższono także okna pierwotnego chóru. Wszystkie nakryto łękami ostrołuczными grubości 1 i 1/4 cegły, których wysklepki pokryto zagładzanym tynkiem i pobielono. Prawdopodobnie po stronie północnej w ich dolnych partiach wykorzystano okna pochodzące z drugiej połowy XIII wieku – ich szerokość mierzona w zewnętrznych krawędziach gładów była taka jak po stronie południowej i wynosiła 1,6 m (ryc. 4, 5, 7).

Na elewacjach przeszła wielobocznego, 3,5 m nad obecnym terenem, osadzono kamienny gzyms okapnikowy wysokości 35 cm. Obiegał on elewacje oraz przypory, stanowiąc krawędź parapetu okien. Kamienny gzyms wieńczący, wysokości 40 cm, widoczny na strychu po stronie północnej, założono ok. 90 cm powyżej strzałki okien. Otrzymał on nieznaną obecnie profil, z którego zachowany jest fragment wklęsła (ryc. 6B, D). Zachodnie zakończenia dłuższych ścian, w linii arkady tęczowej, ukształtowano w formie strzępi, wysuniętych do powiązania murów nawy głównej, oraz szczytów i murów naw bocznych. Pierwotne nakrycie wnętrza chóru stanowił strop podwieszony do więźby dachowej. Belki założono prostopadle do wiązarów i osadzono w ścianie arkady tęczowej w gniazdach o wymiarach 22–25/24–27 cm, rozmieszczonych co ok. 60–70 cm, stwierdzonych

27-cm-high stone, molded cornice (eaves) that formed the edge of the window parapet. The downstream apron of the cornice was built of carefully fit ashlars. The wall face was bricked in regular Wendish bond and the joint was carefully formed (Fig. 6A).

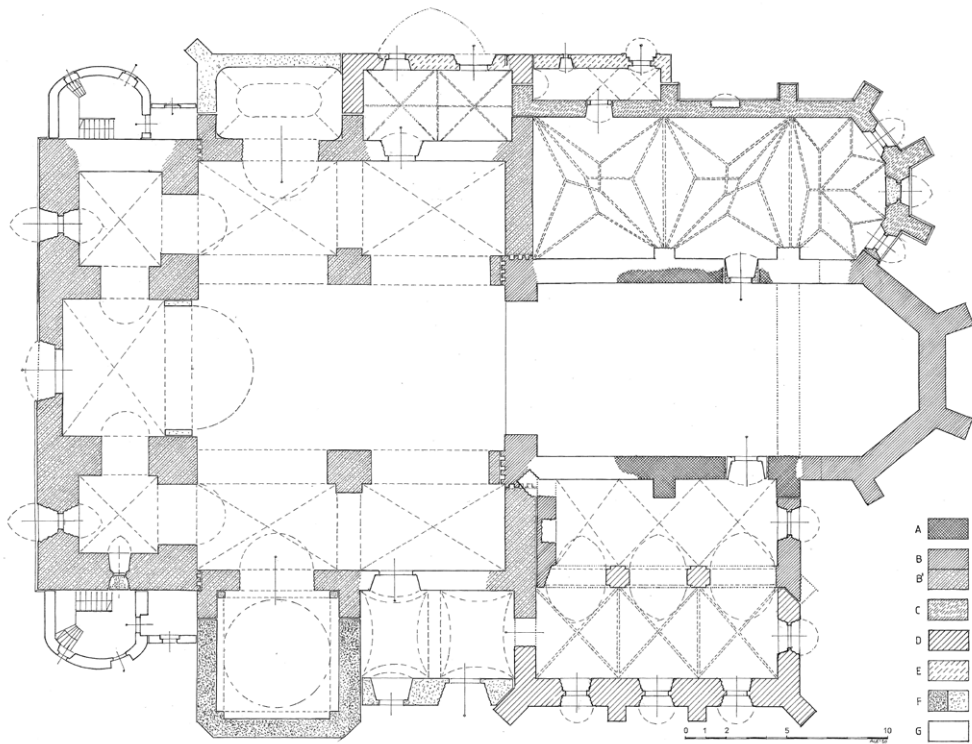
The collegiate was constructed in stages. At first the chancel was altered, probably in the second half of the fourteenth century, before 1379. The upper part of the north wall, which has survived and can be seen in the attic above the former Chapel of St. Mary the Virgin, and the related polygonal bay that closes the choir from the east, indicate that the scope of alterations was significant. The collegiate was founded by Duke Henry I of Niemodlin, which the document dated February 24, 1379, confirms.³⁰

The existing chancel was extended in an easterly direction—a polygonal bay was added after the gable wall and two buttresses had been demolished and the window parapet in the south wall had been removed. The new closure, almost 7 m in length, was supported by four two-stepped buttresses. They separated five high lancet windows, each 2.0 m in width (measured between the outer edges of the jambs). The windows were decorated with stone tracery of unknown pattern, of which half-round molding responds along the edges of the jambs have survived. While additional layers of the enclosure walls were being built, the windows of the original choir were also increased in height. All of them were topped with 1 and 1/4 brick-thick lancet arches whose squinches were plastered, smoothed and white-washed. Windows coming from the second half of the thirteenth century were probably applied to lower parts of the north wall—their width measured between the outer edges of the embrasure was analogical to those on the southern side and amounted to 1.6 m (Fig. 4, 5, 7).

A 35-cm-high stone cornice was added to the walls of the polygonal bay, 3.5 m above the current ground level. It ran across the elevations and buttresses, forming the edge of the window parapet. The 40-cm-high stone top cornice, which is visible in the northern part of the attic, was added about 90 cm above the window arch. Its shape is unknown, only a piece of a cavetto has survived (Fig. 6B, D).

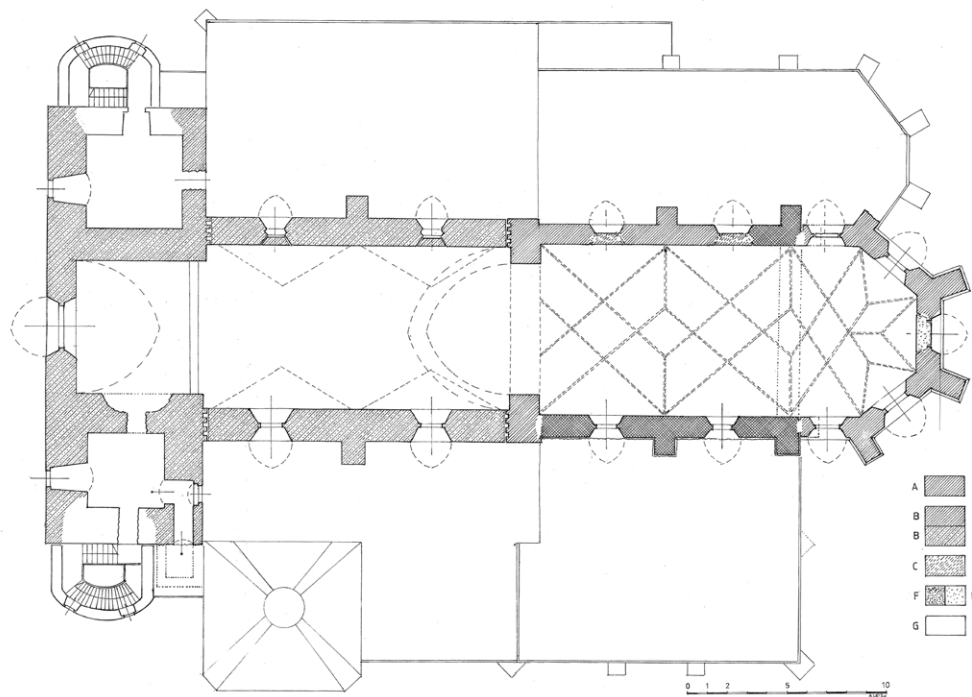
The west ends of the longer walls along the chancel arch were shaped as toothings stuck out to lace the nave, gable and aisle walls. Originally, the choir was covered with a ceiling that suspended from the rafter framing. Beams were laid perpendicularly to the roof trusses and set in the chancel arch wall in 22–25/24–27 cm pockets at about 60–70 cm intervals; such an arrangement is found above the present vault. The choir was terminated from the west with a lancet chancel arch, which has survived till now. A triangular crow-stepped gable wall was built on the chancel arch.

A one-story sacristy was added to the south wall of the chancel. A butt joint existed between its east wall and the thirteenth-century chancel buttress. The diagonal buttress that is seen in a photograph that dates back to 1974 and the west wall stretch, which was em-

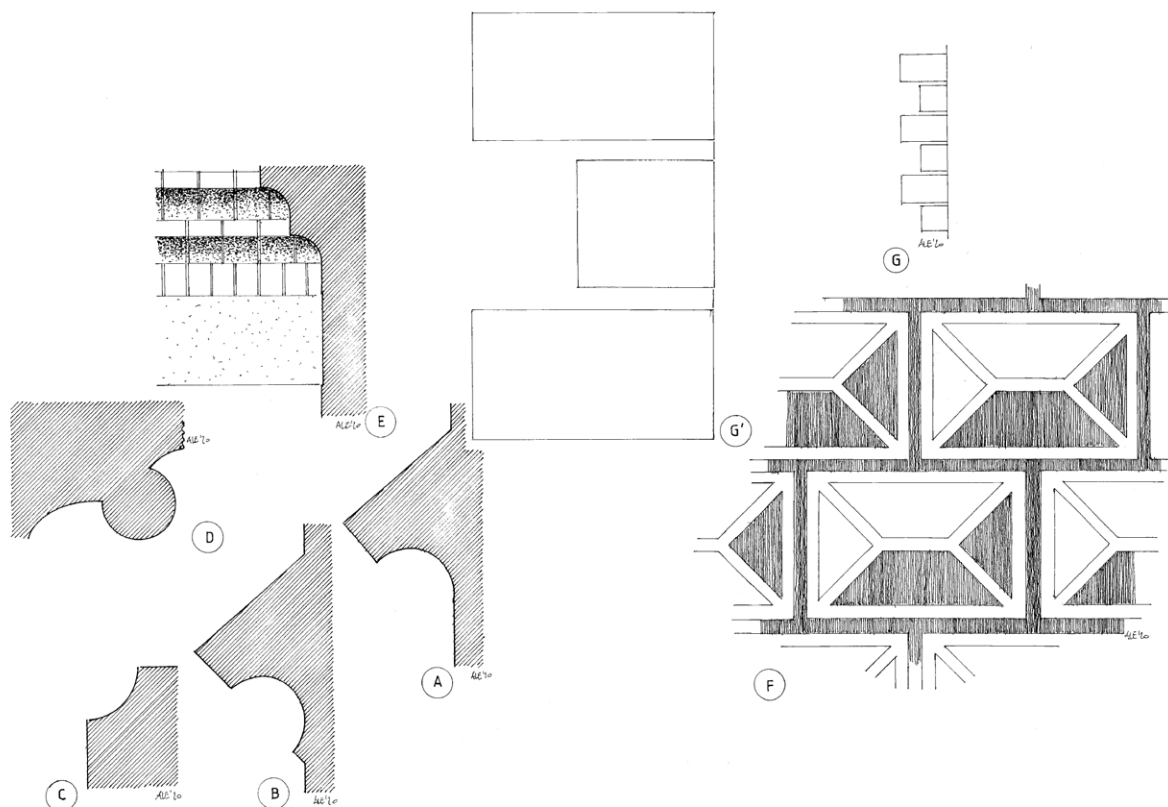
Ryc. 4. Kościół św. Bartłomieja, rzut przyziemia z chronologicznym rozwarstwieniem murów (oznaczenia: A – 2. połowa XIII w., B – 2. połowa XIV w. – przed 1379 (prezbiterium – I etap), B' – 2. połowa XIV w. – przed 1379 (korpus nawowy – II etap), C – przed 1419, D – 1461–1463?, E – po 1582, F – 1686, F' – 1775–1781, G – XIX i XX wiek i nierozpoznane; oprac. autor.

Fig. 4. St. Bartholomew's Church, basement plan with wall layers in chronological order (legend: A – the second half of the thirteenth cent.; B – before 1379 (first stage – presbytery); B' – the second half of the fourteenth cent. – before 1379 (second stage – naves); C – before 1419; D – 1461–63?; E – after 1582; F – 1686; F' – 1775–81; G – the nineteenth and twentieth centuries and unidentified); by the author.

Ryc. 5. Kościół św. Bartłomieja, rzut na poziomie okien nawy głównej z chronologicznym rozwarstwieniem murów (oznaczenia jak na ryc. 4); oprac. autor.

Fig. 5. St. Bartholomew's Church, a view at nave window level with wall layers in chronological order (for the description see Fig. 4); by the author.

Ryc. 6. Kościół św. Bartłomieja, detale architektoniczne: A – gzyms parapetowy prezbiterium (2. połowa XIII w.), B – gzyms parapetowy prezbiterium (przed 1379), C – cokół westwerku (przed 1379), D – służka okna prezbiterium (przed 1379), E – gzyms korpusu (przed 1379), F – sgraffito (po 1582), G – bonie elewacji wieży (1775–1781); rys. autor.

Fig. 6. St. Bartholomew's Church, architectural details: A – a parapet cornice in the chancel (the second half of the thirteenth cent.), B – a parapet cornice in the chancel (before 1379), C – a plinth of the westwork (before 1379), D – a respond in the chancel window before 1379, E – a cornice on the church body (before 1379); F – sgraffito (after 1582); G – rusticated masonry of a tower (1775–81); by the author.

nad obecnym sklepieniem. Od zachodu chór zamykała zachowana obecnie ostrołuczna arkada tęczowa. Na niej wzniesiono trójkątny szczyt z okonturowaniem w formie tzw. kociego biegu. Do południowej ściany prezbiterium dobudowano parterową zakrystę, której wschodnią ścianę dostawiono „na styk” do przypory prezbiterium z drugiej połowy XIII wieku. Widoczna na fotografii z roku 1974 skarpa przekątniowa oraz odcinek zachodniego muru wtopiony w ścianę szczytową nawy południowej korpusu mogą wskazywać, że jej wnętrze było nakryte sklepieniem.

Wkrótce po zakończeniu budowy części kapłańskiej, jeszcze w drugiej połowie XIV wieku, rozpoczęto prace przy korpusie, który zaplanowano w układzie bazylikowym, trójnawowym, trójprzęsłowym. Zbudowano go na planie zbliżonym do kwadratu o wymiarach 22,1/24,2 m z westwerkiem złożonym z dwóch wież o wymiarach rzutu 7,5/8,1 m. Jeszcze na etapie realizacji nawy północną i główną nakryto jednym wysokim dachem, którego ślad widoczny jest na wschodniej elewacji wieży oraz na ścianie szczytowej w linii arkady tęczowej.

Mury korpusu zaczęto wznosić od ścian obwodowych naw bocznych, opiętych trzema przyporami prostokątnymi wyznaczającymi przeszłą, oraz masywu

bedded into the gable wall of the south aisle, indicate that the sacristy might have been vaulted.

In the second part of the fourteenth century, soon after the part intended for use by the clergy had been completed, the construction of the church body started. The church was planned as a three-aisle, three-span basilica. It was built on a 22.1/24.2 m square-like plan and its westwork consisted of two towers with a footprint of 7.5/8.1 m each. The north aisle and the nave were jointly covered with a high roof; a trace of the roof end is visible on the east wall of the tower and on the gable along the chancel arch.

The construction of the church walls started from the enclosure walls in the aisles and from the tower bulk. The walls were supported by three flying buttresses that determined the locations of the spans. Out of the south-east corner of the north tower and out of the north-east corner of the south tower toothings stuck out in line with those stuck out of the pillars of the chancel arch in the chancel. Two ogival spans were built between the toothings and they were supported by a pillar between the aisles; above the toothings, a wall and a buttress along the projected vault support were built. Load was carried by the thrust of

wieżowego. Z narożników południowo-wschodniego wieży północnej oraz północno-wschodniego wieży południowej wysunięto strzemia w linii tych wyprowadzonych w prezbiterium z filarów arkady tęczowej. Pomiędzy nimi wykonano dwa ostrołuczne przeszła oparte na filarze międzynawowym, a powyżej – ścianę ze skarpą na osi planowanego spływu sklepienia. Obciążenie z rozporu przeniesiono poprzez łęk o wykroju ostrołuczny i grubości 2,5 cegły, przerzucony w poziomie sklepień nad nawą boczną. Dzięki takiemu rozwiązaniu nie było konieczności powiększania filaru w przestrzeni naw bocznych.

W osiach przeszł, w ścianach nawy głównej, uformowano ostrołuczne okna nakryte łękami grubości 1/2 cegły i szerokości 1,8 m mierzonej w zewnętrznych krawędziach gładów. Dwa w elewacji północnej zamurowano jeszcze na etapie realizacji, przed wykonaniem maswerków i wypraw na wysklepkach łęku. Okna po stronie południowej ukończono i ozdobiono, prawdopodobnie kamienną dekoracją. Elewację wieńczył gzyms, założony ok. 40 cm powyżej strzałki łęku okien. Składał się on z dwóch profili ćwierćkolistych, wklęsłych, wymurowanych z użyciem kształtek ceramicznych formowanych przed wypałem. Poniżej wyprowadzono zapewne pas tynku w formie płyciny o wysokości ok. 30 cm.

O takim rozwiązaniu świadczą zatarta na gładko spoina oraz cofnięcie lica widoczne na strychu nad nawą północną. Lico elewacji wykonano w wątku gotyckim z regularnie rozmieszczoną, mocno wypaloną zendrówką, a fakturę lica podkreślono przez starannie ukształtowaną spoinę: poziomą – płaską, podciętą dołem, pionową – płaską z rysą. Cokół w przyziemiu otrzymał kamienny profil z wklęsłą o wysokości 22 cm (ryc. 6C, E).

Pierwotnie zakładano, że nad nawami bocznymi zostaną założone ustroje dachowe w układzie pulpityowym. Lokalizację i kąt nachylenia połaci poświadczają ślady półszczytów, stwierdzone na ścianach w linii arkady tęczowej, oraz pas gniazd po belkach, umieszczony ok. 30 cm poniżej dolnych krawędzi otworów okiennych. Wnętrze nawy głównej planowano nakryć sklepieniem

Ryc. 7. Kościół św. Bartłomieja, kaplica Oppersdorffów, sklepienie; fot. autor.

Fig. 7. St. Bartholomew's Church, Oppersdorff's Chapel, vault; photo by the author.

the 2.5-brick-thick ogive arch over the side aisle at vault level. Owing to that, there was no necessity to enlarge the pillar in the aisle area.

Lancet windows were built along the span axes in the nave walls. They were topped with arches 1/2 brick in thickness and 1.8 m in width (measured between the outer edges of the embrasure). Two windows in the north elevation had been bricked up at the construction stage before any tracery and arch squinch rendering were made. The south-facing windows were completed and decorated probably with stone details. The elevation was topped with a cornice, which was built about 40 cm above the top of the window arches. It consisted of two concave quarter-rounds made of ceramic moldings that had been shaped before burning. Beneath it, there must have been an about 30 cm high plastered panel. The smoothed joint and a recessed wall face—which is visible in the attic above the north aisle—confirm this fact. The wall face was in Gothic bond, with regularly arranged overburnt bricks. The face texture was emphasized by the carefully formed joints: the horizontal joint was flat and undercut and the vertical joint was flat and grooved. The plinth at basement level was decorated with 22 cm high cavetto moulding (Fig. 6C, E).

Originally, it had been assumed that lean-to roofs would be built above the aisles. The locations and inclination angles of the roof slopes are indicated by the traces of half-gables which have been found in the walls along the chancel arch and in a row of beam pockets about 30 cm below the bottom edges of the windows.

The nave was planned to be barrel vaulted and provided with three pairs of lunettes along two span axes and between the westwork towers. The vaults would have been backed up in the west wall and in the side walls. They had toothings with additional arches below the barrel line. The vaults had probably never been built; unused vault back-ups are visible in the attic. The absence of plasterwork on the walls indicates that the interior was covered with a ceiling suspended from a structure below the present vault.

kolebkowym z trzema parami lunet, rozmieszczonymi w osiach dwóch przęseł oraz między wieżami westwerku. Wyprowadzono pod nie opory w ścianie zachodniej oraz ścianach bocznych. Ukształtowano w nich strzępia z dodatkowymi łękami poniżej linii czasu. Prawdopodobnie sklepień nie wykonano, na strychu bowiem widoczne są niewykorzystane ich opory. Brak śladów wypraw tynkarskich na ścianach wskazuje, że wnętrze nakrywał strop zawieszony poniżej obecnego sklepienia.

Wnętrze nawy głównej rozświetlało od południa dwoje okien oraz jedno na osi elewacji zachodniej. Przyziemia westwerku, włączone w przestrzeń nawy bocznej, doświetlono ostrołuczными oknami o rozglifionych ościeżach. Zachowany taki otwór, o szerokości 1,1 m mierzonej w zewnętrznych krawędziach ościeży i wysokości do strzałki łuku 3,3 m, uchwycono w ścianie południowej. Powiązanie przyziemia pod wieżami z wnętrzem korpusu spowodowało konieczność budowy zewnętrznej klatki schodowej prowadzącej na chór i na strych³¹. Jej reliktem jest wejście zlokalizowane w grubości ściany wschodniej wieży południowej.

Mury wież, do poziomu gzymsu wieńczącego ścianę nawy głównej, wzniesiono równocześnie. Ostatnia czworoboczna kondygnacja w północnej wieży powstała nieco wcześniej niż w południowej. Świadczy o tym powiązanie jej ze szczytem oraz brak podobnego rozwiązania po stronie południowej, gdzie ściana dochodzi „na styk” do wieży. Najwyższą kondygnację wieży północnej podkreślono płyciną fryzową wysokości 30 cm, ujętą w ramę z wysuniętych cegieł o 1/4 grubości. Przy budowie wieży południowej z tego elementu zrezygnowano. Zwieńczenie ściany zachodniej stanowił zapewne szczyt o nieznanym obecnie formie. Po obu jego stronach osadzono rzygacze odprowadzające wody opadowe; ich ślady w postaci zablokowanych przepustów widoczne są na strychu (ryc. 5, 7).

Najstarsze gotyckie zwieńczenie wież, złożone z dwóch wysokich ostrołupowych hełmów, znane jest z wedyty z roku 1536³². Relikty dowodzą, że mogło ono przyjąć taką formę w drugiej połowie XIV wieku. W wieży południowej, na wysokości ok. 17,3 m nad obecnym terenem, zarejestrowano otwory o wymiarach 20–22/25–27 cm, rozmieszczone w dwóch poziomych rzędach w odległości 70 cm, zachowane w murach obwodowych. Stanowią one pozostałość gniazd belek hurdycki obiegającej wieżę od wschodu, południa i zachodu. Przepuszczalnie analogiczny ganek stanowił podstawę hełmu wieży północnej. Zastosowane rozwiązanie o funkcji militarnej podyktowane było położeniem świątyni przy obwodzie obronnym.

Zapewne na początku XV wieku, przed rokiem 1419, przy północnej elewacji prezbiterium wzniesiono trójprzęsłową kaplicę NMP. Ramy czasowe budowy wyznaczają zastosowanie wątku zendrówkowego i wspornika sklepiennego z przedstawieniem zimorodka w wieńcu z kunsztownie zawiązanej chusty – osobisty znak króla czeskiego Wacława IV³³ (ryc. 4, 5).

Kaplicę założono na rzucie prostokąta o wymiarach 18,7/7,8 m, z trójbocznym zamknięciem wschodnim.

The nave was lit by two south-facing windows and one west-facing window along the facade axis. In the westwork, the basement areas, which are part of the aisle, were lit through lancet splay windows. Such a window, 1.1 m in width (measured between the outer edges of the reveal) and 3.3 m in height to the arch top, in the south wall has survived. The linking of the basement of the tower with the interior of the church resulted in the need to build an external staircase to the choir and attic.³¹ The entrance located in the east wall of the south tower is a staircase relic.

The tower walls up to the cornice at the top of the nave walls were erected simultaneously. The last quadrilateral story in the north tower had been built slightly earlier than that in the south tower. This is indicated by the bonding between the north tower and the gable and the absence of a similar solution in the south tower, where there is a butt joint between the wall and the tower. The highest story in the north tower was underlined with a 30 cm high frieze panel. The panel was framed with bricks that stuck out over the walls by 1/4 of brick thickness. No such element was present in the south tower. The west wall must have been topped with a gable whose form remains unknown. There were gargoyles on both sides to carry away rainwater from the roof. The traces of blocked drain pipes are visible in the attic (Fig. 5, 7).

The oldest Gothic tower finial consisting of two high pyramidal cupolas is known from a cityscape that dates back to 1536.³² The relics that have been found also confirm that the finial might have looked similar in the second half of the fourteenth century. In the enclosure walls of the south tower, at a height of about 17.3 m above the present ground, there are 20–22 cm/25–27 cm openings arranged in two rows, which are 70 cm from one another. They are the relics of pockets where there were beams of the hoarding that surrounded the tower from the east, south and west. A similar hoarding might have been the base of the cupola on the north tower. The application of such a military structure was justified with the location of the church near the defensive walls.

The three-span Chapel of St. Mary the Virgin was built at the north wall of the chancel probably at the beginning of the fifteenth century, before 1419. The time frame is determined by the application of overburnt bricks and of the vault support that represents a kingfisher wreathed in an elaborately tied headscarf—a personal sign of King Wenceslaus IV of Bohemia, who died in 1419 (Fig. 4, 5).³³

The chapel was built on an 18.7/7.8 m rectangular plan and had a three-sided closure from the east. The walls were supported by buttresses. Three lancet windows were built in the eastern closure. Their bottoms were at molded plinth level. The fourth window and the entrance to the basement were arranged along the west span axis.

Inside, there was a three-span, stellar vault with “warped” ribs. The bowl consisted of an ogive arch bar-

Elewację opięto przyporami, a we wschodnim zamknięciu umieszczono trzy ostrołuczne okna schodzące do poziomu profilowanego cokołu. Czwarte okno, wraz z wejściem w przyziemiu, zakomponowano na osi przęsła zachodniego. Wnętrze nakryto sklepieniem trójprzęsłowym, o gwiaździstym („zwichrowanym”) układzie żeber. Konstrukcja czasz składała się z koleby o wykroju ostrołuku z lunetami ze strzałką podniesioną w osiach przęseł. Wyprowadzono je z oporów wykutych w ścianach chóru i zamknięcia nawy północnej oraz wymodelowanych w nowo wzniesionych murach obwodowych. W obrys kaplicy włączono przypory prezbiterium, na których osadzono spływy sklepienne ze wspornikami i z przedstawieniami: aniołów, popiersia kobiety i zimorodka w wieńcu, stanowiącymi podparcie pojedynczych żeber. Po stronie północnej żebra spływają w formie pęków na wsporniki z motywami zoomorficznymi: lwa i niedźwiedzia (ryc. 7).

Prawdopodobnie wraz z budową kaplicy wykonano sklepienia w prezbiterium. Nakryto je analogiczną kolebą z lunetami. Dekorację zakomponowano w układzie sieciowym typu katedralnego z podwójnym duktem żeber. Nieznany pozostaje sposób oparcia spływów – w latach 1776–1781 wsporniki otrzymały barokowy wystrój sztukatorski. Komunikację między chórem a kaplicą zapewniało przejście przebite naprzeciw wejścia do zakrystii, w środkowym przęśle prezbiterium (ryc. 8).

Zapewne częściowo zniszczoną kolegiatę odbudowano między rokiem 1461 a 1463. Prawdopodobny początek prac mógł być związany ze zwrotem przez księcia opolskiego Mikołaja I dóbr zagarniętych przez Bolko V³⁴. W nawie głównej założono trójprzęsłowe sklepienie kolebkowe z trzema lunetami. Osadzono je poniżej ukształtowanych w ścianach oporów i przypuszczalnie ozdobiono dekoracją żebrową o nieznanym układzie. W nawach bocznych w każdym przęśle założono odrębne sklepienia, które wyprowadzono z oporów w ścianach obwodowych i dostawiono do łęku w osi filara między nawowego. We wnętrzu wież wprowadzono sklepienia krzyżowe, obecnie bezżebrowe.

Zakrystię powiększono o jedną nawę, rozbierając ścianę południową. W jej miejscu wzniesiono dwa ośmioboczne filary, na których rozpięto trójprzęsłowe dwunawowe sklepienie. Osadzono je na oporach wykutych w ścianach: południowej prezbiterium, wschodniej nawy południowej korpusu i wschodniej pierwotnej zakrystii. Pozostałe wymodelowano podczas budowy ścian i filarów. Czasze nawy południowej otrzymały dekorację krzyżowo-żebrową, z żebrami wychodzącymi ze ścian. Prawdopodobnie niezachowana w północnej mogła być analogiczna. Elewację południową opięto dwiema przyporami prostopadłymi i dwiema przekątniowymi. Nieznane pozostają układ i gabaryt okien, obecne pochodzą z roku 1906. Wraz z zakrystią przed wejściem północnym wzniesiono zapewne kruchtę, w formie podcienia na planie prostokąta o wymiarach 7,5/3,5 m. Prowadziła do niej szeroka, prawdopodobnie ostrołuczna arkada.

Zapewne w tym czasie odbudowano gotyckie zwieńczenie wieży południowej, znane z wedyty z roku

rel and lunettes that were acute along the span axes. The lunettes were supported by back-ups that had been cut in the walls of the choir and in the closure of the north aisle or shaped in the newly erected enclosure walls. The chancel buttresses formed part of the chapel outline and supported vault fillets whose brackets represented angels, women's busts and a wreathed kingfisher and supported single ribs. In the north, the ribs connected, forming bunches on brackets that had been decorated with zoomorphic imagery of a lion and a bear (Fig. 7).

The vaults of the chancel were probably built while the chapel was being constructed. The vaults contain a similar barrel and similar lunettes. Ornaments follow a net (so called cathedral) pattern with a double rib line. The method for supporting the vault fillets remains unknown—a Baroque stucco décor was applied in the years 1776–81. The passage between the choir and the chapel led through the opening cut vis-a-vis the entrance to the sacristy, in the middle chancel bay (Fig. 8).

The collegiate must have been partly damaged at some time and then between 1461 and 1463 it was reconstructed. The repair work might have started when Nicholas I, Duke of Opole, returned the properties that had been seized by his brother, Duke Bolko V³⁴. On 6 June 1463, nuncio Hieronymus of Crete gave his consent to the saying of Mass in the church (Fig. 4, 5).

A three-span barrel vault with three lunettes was built in the nave. It was built beneath the back-ups that had been shaped in the walls and was probably decorated with ribs but the pattern is unknown. In the aisles, there was a separate vault in each of the bays; every vault was based on back-ups cut in the enclosure walls and it was added to the arch along the axis of the pillar that was between the aisle and the nave. In the towers, there were cross vaults, which are ribless now.

Another aisle was added to the sacristy after the south wall had been demolished. Two octahedral pillars were erected in place of the wall. The pillars supported a three-span vault. The vault was fastened to the back-ups that had been cut in the south wall of the chancel, the east wall of the church's south aisle and east wall of the original sacristy. The other back-ups were shaped while the walls and pillars were being built. The barrels of the south aisle were decorated in a cross and rib patterns, with the ribs originating in the walls. The barrels of the north aisle have not survived but they might have looked like those in the south aisle. The south wall was supported by two flying buttresses and two diagonal ones. The layout and dimensions of the windows remain unknown—the present ones date back to 1906.

A church porch must have been built together with the sacristy, in front of the north entrance. It was a covered structure on a 7.5/3.5 m plan. It could have been accessed through a wide passage with probably lancet arches.

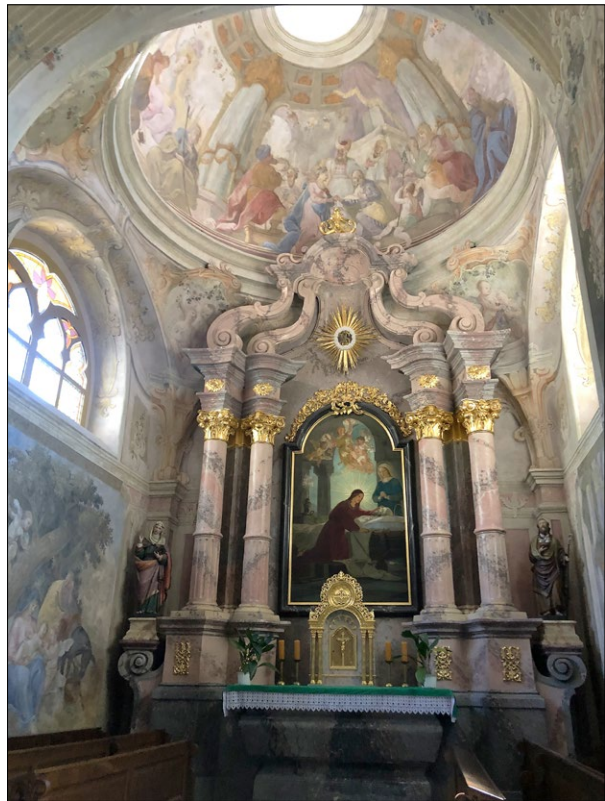
The Gothic finial of the south tower, which can be seen in the cityscape that dates back to 1536 was probably reconstructed at that time.³⁵ The south wall of the south tower had been damaged, and so had the cupola. Then the wall was restored to its original height

Ryc. 8. Kościół św. Bartłomieja, sklepienie prezbiterium; fot. autor.
Fig. 8. St. Bartholomew's Church, the vault in the chancel; photo by the author.

1536³⁵. Wraz z hełmem zniszczeniu uległa ściana południowa wieży południowej. Przywrócono ją do pierwotnej wysokości, wiążąc nowe partie z zachowanymi fragmentami, na których widoczne są ślady okopcenia. Zwieńczenie powieliło rozwiązanie pierwotne, złożone z ganka hurdyjcy obiegającego od wschodu, południa i zachodu podstawę hełmu wieży południowej. Do jej osadzenia wykorzystano otwory zachowane oraz nowe – odtworzone.

Pożar w roku 1582 spowodował nieznaczne zniszczenia kolegiaty³⁶. Prace naprawcze objęły wykonanie nowych tynków na elewacjach i budowę przedsionka przy kaplicy NMP. Na ścianach zewnętrznych założono sgraffito z motywem ciosów diamentowych z gładkimi ramkami. Krawędzie elementów boni podkreślono rytami w świeżym tynku, a gładkie powierzchnie wypraw pobielono. Zachowane relikty wystroju zarejestrowano na strychu na wschodniej elewacji wieży północnej. Wykonano nowe pokrycie dachu prezbiterium i korpusu dachówką mnich–mniszka (ryc. 4, 5, 6F). Przekształcono wystrój wnętrza przedsionka północnego, zamurowując gotycką arkadę. Wprowadzono dwuprzęsłowe sklepienie kolebkowe z lunetami. Na przecięciach czasz, między przęsłami i na osi

Ryc. 9. Kościół św. Bartłomieja, kaplica św. Józefa, wnętrze; fot. autor.

Fig. 9. St. Bartholomew's Church, St. Joseph's Chapel, interior; photo by the author.

by binding the new parts with those that had survived (and on which traces of soot have been found now). The finial followed the original solution which had consisted of a hoarding around the cupola base on the south tower from the east, south and west. The hoarding fasteners were installed in the holes that had survived and in the new ones that had been restored.

A fire that broke out in 1582 might slightly have destroyed the collegiate.³⁶ The repair work included new wall rendering. A vestibule of the Chapel of St. Mary the Virgin was constructed. A sgraffito with flatly framed diamond ashlar imagery was applied to the outer walls. The edges of rusticated elements were emphasized with engravings that had been made in fresh rendering; the flat areas were whitewashed. Relics of the décor have survived in the attic on the east wall of the north tower. The roofs over the chancel and church were covered anew with *coppo* tiles (Fig. 4, 5, 6F).

The interior décor of the north vestibule was altered—the Gothic arcade was bricked up. A two-span barrel vault and lunettes were introduced. Semicircular groins were introduced where the bowls intersected, between the spans and along the barrel axis. Those in the east span and in the west span fillets have survived.

A small vestibule was constructed by the west bay of St. Mary the Virgin's Chapel. It was situated between the buttresses and covered with a barrel vault with two lunettes and characteristic triangular groins

koleby, umieszczono półkoliste szwy; zachowane są one w przeszle wschodnim, a w zachodnim – w partiach spływów sklepienia. Przy zachodnim przeszle kaplicy NMP wzniesiono niewielki przedsionek. Założono go między przyporami i nakryto kolebką z dwiema lunetami, z charakterystycznymi trójkątnymi szwami na przecięciach. Wejście do kruchty ujęto w półkoliste, uskokowe, ceglane obramienie, a otwór do kaplicy w kamienny portal o profilu fasciowym.

Wieloletowe przekształcenia barokowe zapoczątkowała budowa w roku 1688 kaplicy św. Józefa przy elewacji południowej korpusu. Ufundował ją prałat Aleksander Ouarachetti de Pellizzario, a poświęcił biskup wrocławski Karl Frantz Neander von Petersheide³⁷. Wzniesiono ją na planie kwadratu o wymiarach 8,4/8,0 m. Sześcienną bryłę nakryto półkolistą kopułą z latarnią. Elewacje otrzymały proste podziały ramowe ze zwieńczeniem gzymsem o klasycznym profilu. Pokrycie dachu wykonano zapewne z miedzi. Wnętrze otrzymało półkolistą kopułę z latarnią opartą na czterech żagielkach. Na ścianie południowej ustawiono ołtarz, wprowadzając światło słoneczne przez okna od wschodu i zachodu (ryc. 4, 9).

Zapewne w drugiej połowie XVII wieku wieże podwyższono o dwie wieloboczne kondygnacje i zwieńczono hełmami zniszczonymi przez piorun w roku 1697³⁸. Po tej katastrofie nakryto je dachami namiotowymi, znanymi z rysunków Friedricha Bernharda Wenera³⁹ (ryc. 3).

Kolejny etap przekształceń zrealizowany został w latach 1775–1781 dzięki staraniom księdza prałata A. Borka. Prace objęły budowę kaplicy św. Kandydy, wykonanie pokrycia dachów i hełmów wież, a we wnętrzu – wystroju malarskiego i sztukatorskiego w chórze, korpusie oraz w kaplicach św. Kandydy i św. Józefa. Do prac we wnętrzu zatrudniono dwóch morawskich artystów: malarza Franciszka Antoniego Sebastiniego i rzeźbiarza Jana Józefa Schuberta⁴⁰ (ryc. 2, 4, 5). W roku 1775 A. Sebastini wykonał dekorację w kaplicy św. Józefa, co potwierdza data zawarta w chronostychu nad wejściem. Prace w kolejnych latach skupiły się na wnętrzu kościoła, gdzie wprowadzono wystrój rzeźbiarski i malarski z zachowaniem dotychczasowego układu architektonicznego. Przesła w prezbiterium zaakcentowano pilastrami kompozytowymi o gładkich trzonach, nawiązującymi do oprawy architektonicznej ołtarza głównego z przedstawieniem męczeństwa św. Bartłomieja. Głowice umieszczono pod spływami sklepień, które w chórze otrzymały dekorację akantową. Poła sklepień i ściany pokryto polichromiami o tematyce związanej z życiem św. Bartłomieja. Po stronie północnej, w osi przeszła zachodniego, wprowadzono iluzyjne obramienie okienne (sześciopole ze szkleniem sześcioma szybkami łączonymi na ołów), mające uzupełnić kompozycję wnętrza chóru kapłańskiego. Pod nim zawieszono łożę kolatorską dostępną z kaplicy Oppersdorffów. Ostrołuczną arkadę tęczową ujęto w profilowane obramienia założone wzdłuż krawędzi, z fantazyjną ramą motywów esownicowych. Oparto je na prostym impoście umieszczonym u nasady łęku. W zwieńczeniu osadzono

at the intersections. The entrance to the church porch was provided with a semicircular, stepped brick frame, and that to the Chapel had a fascia-type stone portal.

Staged alterations in the Baroque style originated in 1688 with the construction of St. Joseph's Chapel by the south wall at the church. The chapel was founded by Prelate Alexander Ouarachetti de Pellizzario and consecrated by Wrocław Bishop Carl Frantz Neander von Petersheide.³⁷ It was built on an 8.4/8.0 m square-like plan. Its cube-shaped body was covered with a hemispherical cupola with a lantern. The elevations were simply framed and topped with a molded classic cornice. Copper might have been used as roofing material. Inside, there was a hemispherical dome with a lantern. The dome was supported by four pendentives. An altar was built at the south wall. It was lit through the east and west-facing windows (Fig. 4, 9).

Probably in the second half of the seventeenth century two polygonal stories were added to the towers. They were topped with cupolas, which were damaged by a thunderbolt in 1697.³⁸ After the damage, the towers were covered with pavilion roofs, which are depicted in drawings by F.B. Werner (Fig. 3).³⁹

The following stage of alterations took place in the years 1775–1781 owing to Prelate A. Borek's efforts. The work focused on the construction of St. Candida's Chapel, the roofing and the tower cupolas, and on interior decoration (painting and stuccowork) of the choir, the church body, St. Candida's Chapel and St. Joseph's Chapel. Two Moravian artists, painter Francis Anthony Sebastini and sculptor John Joseph Schubert⁴⁰ had been hired to do the interior work (Fig. 2, 4, 5).

In 1775, painter Sebastini decorated the Chapel of St. Joseph, which the date shown in the chronogram above the entrance confirms. In the following years, the work focused on the interior of the church, where new sculptural and painting décor was introduced but the previous architectural layout remained unchanged. In the chancel, the spans were accentuated with smoothstem composite pilasters, which referred to the architecture of the main altar, where St. Bartholomew's martyrdom was displayed. The pilaster capitals were located under the vault fillets. Those in the choir were ornamented with acanthus. Vault patches and the walls were covered with polychrome decorations which depicted scenes from the life of St. Bartholomew. Illusive window framing was introduced to the northern part, along the west bay axis. It consisted of six patches glazed with six leaded panes and was intended to supplement the arrangement of the interior of the clergy choir. A donor's gallery suspended from the choir and was accessible from Oppersdorff's Chapel. The lancet chancel arch was trimmed with moldings that formed a fanciful frame of ogee motives. The frame rested on a simple impost at the arch base. An elliptical medallion supported by two angels and surrounded by shell and acanthus leaf decorations was planted in the keystone. The arch intrados was decorated with illusively painted panels (Fig. 2, 10).

Ryc. 10. Kościół św. Bartłomieja, nawa główna, sklepienie; fot. autor.

Fig. 10. St. Bartholomew's Church, the nave, a vault; photo by the author.

podtrzymywany przez dwa anioły eliptyczny medalion, otoczony dekoracją z motywami małżowinowymi i liści akantu. Podniebienie arkady ozdobiono iluzyjnymi, malowanymi płycinami (ryc. 2, 10).

Nowy wystrój wprowadzono w korpusie, gdzie zastosowano analogiczny schemat kompozycyjny. Linie kolejnych przęseł zaakcentowano zdwojonymi pilastrami korynckimi z wydatnym gzymsem, na którym oparto sploty sklepienia. Na ich trzonach, o iluzyjnie ma-

New décor was introduced to the church where a pattern similar to that described above had been applied. The line of successive spans was accentuated by double Corinthian pilasters with a protruding cornice. The consoles fastened to the span bases, with stria illusively painted on them, supported the statutes of two saints, John Nepomucene and Francis Xavier. The span patches were decorated with stuccowork and rocaille fillets, which referred to those presented in the panels

lowanych kanelurach, zawieszono konsule z postaciami świętych: Jana Nepomucena i Franciszka Ksawerego. W polach przeszł ukształtowaną dekorację sztukatorską ze spływami rocaillowymi o formach nawiązujących do luster podokiennych. Podobnie jak w prezbiterium, także po stronie północnej w osiach przeszł wprowadzono okna iluzyjne o podziale na 8 pól, z szybkami łączonymi na taśmy ołowiane. W przeszle zachodnim, między wieżami, założono chór organowy. Jego balkon ustawiony na półkolistej arkadzie zaakcentowano masywną balustradą o płynnej linii (ryc. 10). Gładkie ściany naw bocznych pokryto iluzyjną polichromią, tworząc bogatą artykulację złożoną z płycin i profilowanych obramień arkad prowadzących do przyziemia wież. Czasze sklepienia krzyżowego pomalowano, kształtując bogaty plafon w kluczu oraz lustra i płyciny na każdym z pól. Przecięcia koleb zaakcentowano listwą zakończoną liściem akantu. Podniebienia łęków na osiach filarów ozdobiono okrągłymi medalionami ujętymi w iluzyjne listwy. Jedynym elementem plastycznym była taśma założona u podstawy łęków międzyprześlowych i arkad międzynawowych.

Po stronie północnej wzniesiono kaplicę św. Kandydy. Założono ją na planie zbliżonym do prostokąta o wymiarach 7,2/4,1 m. Jej zasięg wyznaczyły zachodnia ściana przedsionka północnego i skarpa założona w linii elewacji wschodniej masywu wieżowego. Wnętrze o zaoblonych narożnikach nakryto sklepieniem zwierciadlanym grubości 1/2 cegły, z eliptyczną partią środkową. Oświetlono ją od północy półkolistym oknem umieszczonym nad ołtarzem.

Ostatnim etapem prac była odbudowa w roku 1779 dwóch hełmów o jednym prześwicie. Na elewacjach wież wprowadzono wystrój architektoniczny, obejmujący w czworobocznych partiach gładkie bonie w narożach – prostokątne i kwadratowe o rytowanych w mokrym tynku krawędziach. Na elewacjach partii wielobocznych zastosowano podziały ramowe, zróżnicowane fakturowo, rozdzielone profilowaną taśmą i zwieńczone gzymsem⁴¹. Nakryto je cebulastymi hełmami z jednym prześwitem, krytymi miedzią. Ozdobnie ukształtowano partie nad latarnią, które otrzymały wykrój półkolisty podkreślony gzymsem będącym podstawą górnej czaszy. Dachy świątyni pokryto łupkiem.

Kapitułę kolegiacką rozwiązano w roku 1810, a ostatni prepozyt kolegiaty, prałat hrabia Marc-Marie-Marquis de Bombelles, otrzymał w 1819 sakrę biskupa Amiens⁴².

Podsumowanie

Najstarszym elementem kościoła św. Bartłomieja w Głogówku, powstałym zapewne w drugiej połowie XIII wieku, jest dwuprzęsłowy chór. Jego rozbudowa, zrealizowana w drugiej połowie XIV wieku, objęła trójnawowy korpus bazylikowy i westwerk. Prawdopodobnie w pierwszym dwudziestoleciu XV wieku wprowadzono sklepienia w prezbiterium i wzniesiono kaplicę NMP. W roku 1582 wykonano sgraffito i przebudowa-

under the windows. Illusive windows were painted in the chancel and on the north wall along the span axes. Each of them consisted of eight patches; the panes were joined with lead strips. An organ gallery was built in the west bay, between the towers. The gallery was set on a semicircular arcade and decorated with a massive balustrade of a streamlined form (Fig. 10).

The smooth aisle walls were covered with illusive polychrome decorations consisting of panels and of molded frames of the arcades that led to the basements of the towers. The cross vault barrels were painted to form a sumptuous plafond on the keystone as well as mirrors and panels in each of the patches. The barrel intersections were finished with a strip that ended with an acanthus leaf. The intradoses of the arches along the pillar axes were decorated with round medallions framed with illusive strips. The tape applied to the bases of the arches between the spans and of the arcades between the aisles was the only vivid element.

St. Candida's Chapel was constructed by the north wall. It was built on a 7.2/4.1 m rectangle-like plan. outline of the chapel was determined by the west wall of the northern vestibule and the buttress built along the tower's east wall. The interior had rounded corners and was covered with a 1/2 brick-thick mirror vault with an elliptical central part. From the north, it was lit through the semicircular window that had been built above the altar.

The restoration of two cupolas, each with a lantern, in the 1779 was the last stage of the work. New architectural décor was introduced. On the elevations of the quadrilateral parts, it included smooth, rusticated square and rectangular elements whose edges had been engraved in wet plaster. On the elevations of the polygonal parts, framed patches were added. They were of various textures, separated with molded strips and topped with a cornice.⁴¹ They were covered with copper-roofed, onion-shaped cupolas. The decorative parts over the lantern were of hemispherical shape and topped with the cornice that formed the base for the upper bowl. The church roofs were covered with roof slate.

The collegiate chapter was dissolved in 1810, and the last prelate of the collegiate, parish priest Count Marc-Marie-Marquis de Bombelles, was consecrated bishop of Amiens in 1819.⁴²

Conclusion

The oldest part of the Church of St. Bartholomew in Głogówek, *i.e.* a two-span choir, dates back to the second part of the thirteenth century. The extension to the church was added in the second half of the fourteenth century and consisted of a three-span basilica and westwork. The chancel vaults were introduced probably in the first two decades of the fifteenth century. In the same period, the Chapel of St. Mary the Virgin was built. In 1582, sgraffito was built and the northern vestibule was subjected to alteration. Owing to George II

no przedsięwzięcie północny. Dzięki staraniom Jerzego II Oppersdorffa kaplica NMP od 1601 stała się miejscem pochówku członków jego rodu. W 1688 wzniesiono kaplicę św. Józefa, w latach 1775–1781 wykonano wystrój wnętrza. Sylwetę kościoła w 1779 wzbogaciła para hełmów wieńczących wieże. Gotycka przebudowa kościoła stanowi interesujący przykład kompromisu między lokalizacją budowli a ambicjami i możliwościami fundatora. Na przeszkodzie ukończenia całości zamierzenia stanęła śmierć księcia Henryka I 14 września 1382⁴³.

Podziękowania dla księdza proboszcza Ryszarda Kinderera oraz Elżbiety Molak – Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków za pomoc okazaną podczas badań.

Oppersdorff, in 1601 the Chapel of St. Mary the Virgin became the Oppersdorffs family tomb. In 1688, St. Joseph's Chapel was constructed, and in the years 1775–81 the interior of the chapel was decorated. A pair of cupolas topped the church towers in 1779. The alteration to the church in the Gothic style is an interesting example of a compromise between site conditions and the founder's ambitions and capabilities. The death of Duke Henry I on September 14, 1382⁴³ impaired the completion of the entire project.

Acknowledgements to the parish priest Ryszard Kinder and Elżbieta Molak - the Opole Provincial Conservator of Monuments for the help provided during the research.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

Akta kościoła w Głogówku, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu.

Wenzelsbibel, Österreichische Nationalbibliothek, Wien, sygn. Cods 2759–2764.

Werner Friedrich Bernhard, *Scenographia urbium Silesiae* [...], Biblioteka Uniwersyteku Wrocławskiego, Oddział Starych Druków.

Werner Friedrich Bernhard, *Silesia in Compendio seu Topographia das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesiens* [...], Biblioteka Uniwersyteku Wrocławskiego, Oddział Starych Druków.

Teksty źródłowe / Source texts

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 7: *Regesten zur schlesischen Geschichte*, cz. 2: *Bis zum Jahre 1280*, wyd. Colmar Grünhagen, Breslau 1884.

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 7: *Regesten zur schlesischen Geschichte*, cz. 3: *Bis zum Jahre 1300*, wyd. Colmar Grünhagen, Breslau 1886.

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 33: *Die Inventare der nicht-staatlichen Archive Schlesiens*. Kreis Neustadt, wyd. Erich Gräber, Breslau 1928.

Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/37. Von seinem Ritt von Neuburg a. d. Donau über Prag nach Krakau und zurück über Breslau, Berlin–Wittenberg–Leipzig–Neuburg. Kommentarband, red. Angelika Marsch, Josef H. Biller, Frank-Dietrich Jacob, Weissenhorn 2001.

Opracowania

Adamski Jakub, *Gotycka architektura sakralna na Śląsku w latach 1200–1420*, Kraków 2017.

Architektura gotycka w Polsce, red. Teresa Mroczko, Marian Arszczyński, Warszawa 1995.

Chrzanowski Tadeusz, *Śląsk w zabytkach sztuki. Głogówek*, Ossolineum 1977.

Chrzanowski Tadeusz, Kornecki Marian, *Sztuka Śląska Opolskiego. Od średniowiecza do końca XIX wieku*, Kraków 1975.

Czechowicz Bogusław, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005.

Czechowicz Bogusław, *Zimorodek i gwiazdy zwichrowane, czyli głogówecka fundacja księcia głogowskiego oraz jej nyskie i paczkowskie konsekwencje artystyczne*, [w:] *W blasku Luksemburgów, Habsburgów i Wazów. Studia nad mecenatem artystycznym panów Głogówka w XIV–XVIII wieku*, red. Piotr Oszczanowski, Głogówek–Wrocław 2008.

Hanulanka Danuta, *Sklepienia późnogotyckie na Śląsku*, Wrocław 1971.

Hoffrichter Ludwig, *Die katholische Pfarrkirche zum heiligen Bartholomäus (ehem. Kollegiatkirche) zu Ober-Glogau*, Oberglogau 1908.

Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo opolskie, powiat prudnicki, t. 7, z. 12, red. Tadeusz Chrzanowski, Marian Kornecki, Warszawa 1960.

Kębliński Janusz, *Problem rzeźby parlerskiej – motyw antyczny*, [w:] *Sztuka i ideologia XIV wieku, Materiały Sympozjum Komitetu Nauk o Sztuce*, red. Piotr Skubiszewski, Warszawa 1975.

Königer Ernst, *Kunst in Oberschlesien*, Breslau 1938.

Kosian Alfred, *Führer durch das schöne Oberglogau. Der Sinn der Geschichte einer oberschlesischen Kleinstadt*, Oberglogau 1931.

Kutzner Marian, *Kościół bazylikowy w miastach śląskich XIV wieku*, [w:] *Sztuka i ideologia XIV wieku. Materiały sympozjum Komitetu Nauk o Sztuce*, red. Piotr Skubiszewski, Warszawa 1975.

Legendziewicz Andrzej, „Kościół parafialny (d. kolegiacki) św. Bartłomieja w Głogówku. Wyniki badań architektonicznych”, Wrocław 2020, mps w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu.

Legendziewicz Andrzej, *Średniowieczna architektura*

- kościół parafialny w Głubczycach od II połowy XIII do początków XVI wieku, „Saeculum Christianum” 2020, R. XXVII.
- Lutsch Hans, *Bilderwerk schlesischer Kunstdenkmäler*, t. 3, Breslau 1903.
- Lutsch Hans, *Vérzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, t. 4: *Die Kunstdenkmäler der Landkreise des Reg.-Bezirks Oppeln*, Breslau 1894.
- Pilch Jerzy, *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2008.
- Schnurpfeil Heinrich, *Geschichte und Beschreibung der Stadt Ober-Glogau in Oberschlesien: mit d. Genealogie d. Grafen von Oppersdorf*, Oberglogau 1860.
- Sperka Jerzy, *Władysław książę opolski wieluński kujawski dobrzyński pan Rusi palatyn Węgier i namiestnik Polski*, Kraków 2012.
- Weltzel Augustin, *Kollegiatstift zum hl. Bartholomäus in Oberglogau*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens”, red. Richard Roepell, Breslau 1896, t. 30.
-
- ¹ *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 7: *Regesten zur schlesischen Geschichte*, cz. 2: *Bis zum Jahre 1280*, wyd. C. Grünhagen, Breslau 1884, s. 126.
- ² *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 7: *Regesten zur schlesischen Geschichte*, cz. 3: *Bis zum Jahre 1300*, wyd. C. Grünhagen, Breslau 1886 (dalej: CDS, t. 7), sygn. 1808.
- ³ *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 33: *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis Neustadt*, wyd. E. Graber, Breslau 1928, s. 139–140 (dalej: CDS, t. 33); A. Weltzel, *Kollegiatstift zum hl. Bartholomäus in Oberglogau*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens”, red. R. Roepell, Breslau 1896, t. 30, s. 178–179.
- ⁴ A. Weltzel, op. cit., s. 178–179.
- ⁵ CDS, t. 33, s. 149; A. Weltzel, op. cit., s. 179.
- ⁶ A. Weltzel, op. cit., s. 182.
- ⁷ A. Kosian, *Führer durch das schöne Oberglogau. Der Sinn der Geschichte einer oberschlesischen Kleinstadt*, Oberglogau 1931, s. 69.
- ⁸ H. Schnurpfeil, *Geschichte und Beschreibung der Stadt Ober-Glogau in Oberschlesien: mit d. Genealogie d. Grafen von Oppersdorf*, Oberglogau 1860, s. 176–179.
- ⁹ H. Lutsch, *Vérzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, t. 4: *Die Kunstdenkmäler der Landkreise des Reg.-Bezirks Oppeln*, Breslau 1894, s. 297.
- ¹⁰ A. Weltzel, op. cit., s. 166–190.
- ¹¹ L. Hoffrichter, *Die katholische Pfarrkirche zum heiligen Bartholomäus (ehem. Kollegiatkirche) zu Ober-Glogau*, Oberglogau 1908.
- ¹² A. Kosian, op. cit., s. 9–80.
- ¹³ E. Königer, *Kunst in Oberschlesien*, Breslau 1938, s. 60, 77.
- ¹⁴ *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo opolskie, powiat prudnicki*, t. 7, z. 12, red. T. Chrzanowski, M. Kornecki, Warszawa 1960, s. 15, 16.
- ¹⁵ T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka Śląska Opolskiego. Od średniowiecza do końca XIX wieku*, Kraków 1975, s. 47–48, 302–304.
- ¹⁶ D. Hanulanka, *Sklepienia późnogotyckie na Śląsku*, Wrocław 1971, s. 83–85, 95–96.
- ¹⁷ J. Kęłowski, *Problem rzeźby parlerskiej – motyw antyczny*, [w:] *Sztuka i ideologia XIV wieku, Materiały sympozjum Komitetu Nauk o Sztuce*, red. P. Skubiszewski, Warszawa 1975, s. 117–133.
- ¹⁸ M. Kutzner, *Kościół bazylikowy w miastach śląskich XIV wieku*, [w:] *Sztuka i ideologia XIV wieku*, s. 276, 311.
- ¹⁹ T. Chrzanowski, *Śląsk w zabytkach sztuki. Głogówek*, Ossolineum 1977, s. 42–61.
- ²⁰ *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczko, M. Arsyński, Warszawa 1995, s. 143.
- ²¹ J. Pilch, *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2008, s. 53–55.
- ²² B. Czechowicz, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005, s. 376–386; B. Czechowicz, *Zimorodek i gwiazdy zwichrowane, czyli głogówecka fundacja księcia głogowskiego oraz jej nyskie i paczkowskie koneksje artystyczne*, [w:] *W blasku Luksemburgów, Habsburgów i Wazów. Studia nad mecenatem artystycznym panów Głogówka w XIV–XVIII wieku*, red. P. Oszczanowski, Głogówek–Wrocław 2008, s. 21–61.
- ²³ J. Adamski, *Gotycka architektura sakralna na Śląsku w latach 1200–1420*, Kraków 2017, s. 579–582.
- ²⁴ A. Legendziewicz, „Kościół parafialny (d. kolegiacki) św. Bartłomieja w Głogówku. Wyniki badań architektonicznych”, Wrocław 2020; CDS, t. 7, cz. 3, sygn. 1808; CDS, t. 33, s. 139–140; A. Weltzel, op. cit., s. 190.
- ²⁵ *Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/37. Von seinem Ritt von Neuburg a. d. Donau über Prag nach Krakau und zurück über Breslau*, Berlin–Wittenberg–Leipzig–Neuburg, red. A. Marsch, J.H. Biller, F.-D. Jacob, Weißenhorn 2001, tabl. 21.
- ²⁶ F.B. Werner, *Scenographia urbium Silesiae [...]*, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Oddział Starych Druków (dalej: BUW), sygn. S-69; idem, *Silesia in Compendio seu Topographia das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesiens [...]*, BUW, sygn. T3_0301a.
- ²⁷ H. Lutsch, *Bilderwerk schlesischer Kunstdenkmäler*, t. 3, Breslau 1903, t. 191/3.
- ²⁸ Akta kościoła w Głogówku, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu.
- ²⁹ CDS, t. 7, cz. 3, sygn. 1808.
- ³⁰ CDS, t. 33, s. 139–140.
- ³¹ Np. kościół w Głubczycach; zob. A. Legendziewicz, *Średniowieczna architektura kościoła parafialnego w Głubczycach od II połowy XIII do początków XVI wieku*, „Saeculum Christianum” 2020, R. XXVII, s. 54.
- ³² *Die Reisebilder*, op. cit., tabl. 21.
- ³³ Motyw zimorodka z wieńcem z chustą umieszczono m.in. w tzw. Biblii Wacława IV z ok. 1390–1395; *Wenzelsbibel*, Österreichische Nationalbibliothek, Wien, sygn. Cods 2759–2764.
- ³⁴ A. Weltzel, op. cit., s. 178.
- ³⁵ *Die Reisebilder*, op. cit., tabl. 21.
- ³⁶ A. Weltzel, op. cit., s. 182.
- ³⁷ Datę budowy kaplicy zawiera chronostych zawarty w kartuszu umieszczonym nad prowadzącą do niej arkadą.
- ³⁸ Ibidem, s. 18.
- ³⁹ F.B. Werner, op. cit., sygn. S-69.
- ⁴⁰ A. Weltzel, op. cit., s. 187.
- ⁴¹ H. Lutsch, op. cit., tabl. 191/3.
- ⁴² A. Weltzel, op. cit., s. 187–190.
- ⁴³ J. Sperka, *Władysław książę opolski wieluński kujawski dobrzyński pan Rusi palatyn Węgier i namiestnik Polski*, Kraków 2012, s. 49.

Streszczenie

Artykuł prezentuje historię powstania i przekształceń kościoła św. Bartłomieja w Głogówku między drugą połową XIII a schyłkiem XVIII wieku. Na wstępie omówiono źródła i literaturę. Na podstawie badań wydzielono główne fazy jego przekształceń. Najstarsze partie, obejmujące dwuprzęsłowe prezbiterium, osadzono w drugiej połowie XIII wieku. W związku z nadaniem świątyni rangi kolegiaty w 1379, powiększono chór i wzniesiono korpus bazylikowy z westwerkiem. Przepuszczalnie w pierwszym dwudziestoleciu XV wieku w prezbiterium założono sklepienie sieciowe, a po jego północnej stronie wzniesiono kaplicę NMP. Po 1582 elewacje pokryto dekoracją sgraffitową, a kaplicę zaadaptowano na miejsce pochówku rodziny Oppersdorffów. Przekształcenia w okresie baroku zrealizowane w etapach objęły: w 1688 kaplicę św. Józefa, w drugiej połowie XVIII wieku kaplicę św. Kandydy, a w latach 1775–1781 wystrój wnętrza. W 1779 wieże westwerku nakryto parą hełmów.

Abstract

This paper presents the history of the foundation and transformations of St. Bartholomew's Church in Głogówek between the second half of the thirteenth century and the close of the eighteenth century. First, the sources and literature are discussed. The author's research helped identify the main alteration phases. The oldest part, the two-span chancel, dates back to the second half of the thirteenth century. After it had become a collegiate in 1379, the church was extended—the choir was enlarged and a basilica body and westwork were built. Probably in the first twenty-year period of the fifteenth century the chancel was covered with a net vault and the Chapel of St. Mary the Virgin was built. After 1582, the elevations were decorated with sgraffito, and the Chapel was converted into the Oppersdorffs family tomb. Baroque-style alterations were carried out in stages and affected: in 1688 the Chapel of Saint Joseph, in the second half of the eighteenth century St. Candida's Chapel, and in the years 1775-81 the interior decoration. The towers in the westwork were covered with a pair of cupolas in 1779.